

národní
úložiště
šedé
literatury

České domácnosti dluží bilion

Český statistický úřad
2010

Dostupný z <http://www.nusl.cz/ntk/nusl-203108>

Dílo je chráněno podle autorského zákona č. 121/2000 Sb.

Tento dokument byl stažen z Národního úložiště šedé literatury (NUŠL).

Datum stažení: 21.05.2024

Další dokumenty můžete najít prostřednictvím vyhledávacího rozhraní nusl.cz .

České domácnosti dluží bilion

Krátká tématická analýza

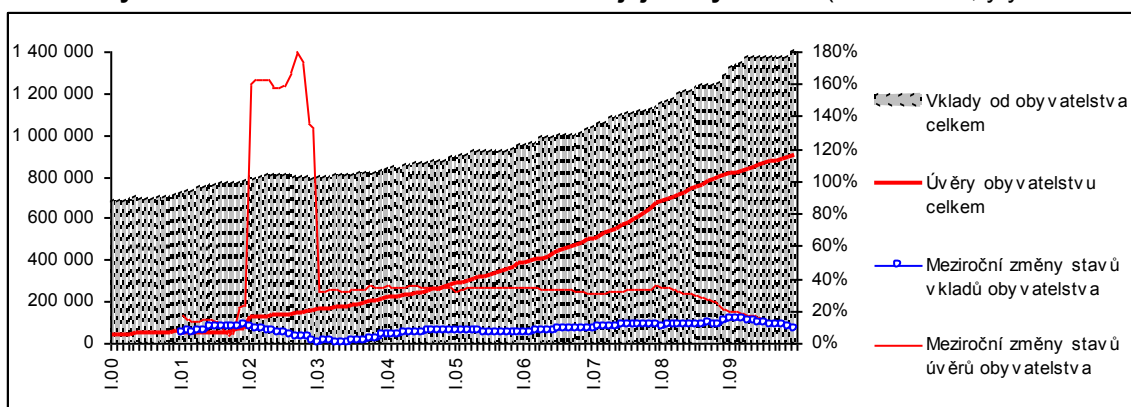
České domácnosti dlužily koncem roku 2009 bankám téměř bilion korun (973,5 mld. korun). Mimoto měly od ostatních poskytovatelů aktiv napůjčováno podle statistik leasingových společností a ostatních finančních zprostředkovatelů (společnosti splátkového prodeje) dalších 104,1 mld. korun. Proti roku 2000 se zadluženost domácností zvýšila osmkrát. I přes prudký růst dluhů je relativní zadluženost českých domácností - podle stavu půjček v poměru k příjmům domácností vyjádřených jejich hrubým disponibilním důchodem - téměř o polovinu nižší než v eurozóně. Tato relativní zadluženost stoupla v ČR za období 2000-2008 ze 13 % na 49,6 %. Objemy úvěrů obyvatelstva na bydlení (684 mld. korun) koncem roku 2009 se velmi přiblížily objemům jeho termínovaných vkladů u bank (734,4 mld. korun). Rizika jsou zatím nízká.

Nejcharakterističtější rysem zadlužování českých domácností byla v právě uplynulé dekádě jeho rychlost. Jestliže koncem roku 2000 dlužilo obyvatelstvo bankám 39,7 mld. korun, koncem roku 2009 už 897,4 mld. korun. Připočteme-li k dluhům obyvatelstva ještě zadluženost segmentu domácnosti-živnosti vč. neziskových institucí obsluhující domácnosti (NISD), pak se celková zadluženost sektoru zvýšila ze 121,5 mld. korun v roce 2000 na 973,5 mld. korun v roce 2009.

Nicméně segment domácnosti-živnosti zredukoval podstatně svoji váhu na celkovém objemu úvěrů v sektoru domácností (tj. segmentu domácnosti-obyvateľstvo plus domácnosti-živnosti). Jestliže ještě v roce 2000 měly živnosti (vč. NISD) napůjčovány téměř dvě třetiny (63,9 %) celkového objemu půjček v sektoru domácností, v roce 2009 už pouze 7,8 %. Naopak na vkladech sektoru domácností se živnosti podílely v roce 2009 z 5,5 %, což byl jen nepatrně vyšší podíl než v roce 2000 (5,1 %). Zajímavější pohled na strukturu úvěrů v sektoru domácností tak poskytuje segment obyvatelstva. Pokud není uvedeno jinak, jsou v dalším textu pod pojmem „domácnosti“ míněny půjčky a vklady vztahované k segmentu domácnosti-obyvateľstvo.

Rychlost, s níž se každoročně zvyšovaly dluhy českých domácností, je patrná z grafu 1. Počínaje lednem 2003 až do poloviny roku 2008 neklesly meziroční čisté přírůstky¹ úvěrů obyvatelstvu pod hranici 30 procent. Teprve počínající krizová situace v ekonomice ústící do technické recese ve čtvrtém čtvrtletí 2008 a prvním čtvrtletí 2009 oslabila i tempo růstu úvěrů poskytovaných bankami obyvatelstvu, a to z +29,6 % v červenci 2008 na +11,1 % v prosinci 2009. Slábnutí tempa bylo plynulé (graf 1). Extrémní vývoj patrný z křivky v roce 2002 byl způsoben metodickou změnou ČNB².

Graf 1: Stavy úvěrů a vkladů sektoru domácností a jejich dynamika (v mil. korun, y/y změna v %)

Pramen: ČNB, vlastní propočty

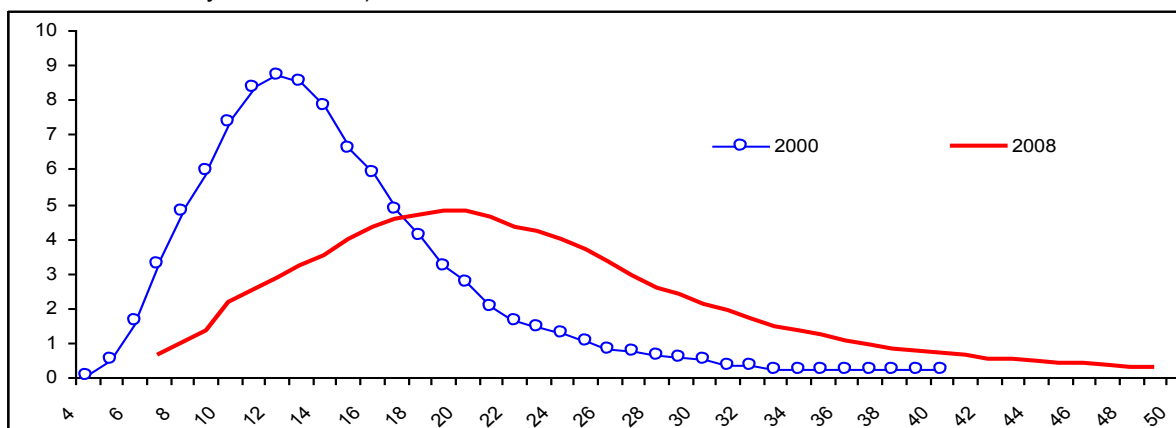
¹ K výsledným přírůstkům úvěrů nedochází pouze prostřednictvím nových půjček a splátek stávajících dluhů, ale je v nich promítnuto i přecenění a odpis nesplátných úvěrů. V úhrnu jde pak v rozdílu původního a nového stavu o „čisté přírůstky úvěrů“, jimiž se v dalším textu rozumí uvedená změna.

² ČNB zahrnuje do statistiky dosud nesledované úvěry stavebních spořitelen ve výši zhruba 30 mld. korun, dále úvěry poskytované na obytné nemovitosti firmám a nakonec i spotřebitelské úvěry na nemovitosti (jejich výše je však i v časové řadě do roku 2009 ve velmi nízké ve srovnání s ostatními typy úvěrů na bydlení a spotřebitelskými úvěry).

Příčiny růstu dluhů českých domácností jsou známé. **Preference spotřeby** vedla k výraznému růstu spotřebních výdajů, které domácnosti neuskutečňovaly pouze prostřednictvím svého disponibilního důchodu, ale rovněž z vypůjčených peněz. Např. výdaje na konečnou spotřebu byly v roce 2008 o 59 % vyšší než v roce 2000 a jejich objem se přiblížil 2 bilionům korun (1 804 mld. korun). V reálném vyjádření stouply za tu dobu nejrychleji především výdaje na spotřebu telekomunikačních služeb (např. v roce 2000 připadalo na 100 českých domácností 42 mobilních telefonů, v roce 2008 už 188), vzdělání a zdraví. Nejpomaleji naopak rostly výdaje na bydlení a služby s ním spojené³. Výdaje za potraviny se zvýšily o pětinu.

Dalším motivem českých domácností k zadlužování byl **růst životního standardu** – či úsilí o něj – a **zvysování reálné mzdy**. Za období 2000-2008 došlo podle strukturálního šetření mezd k významné změně v rozvrstvení mezd zaměstnanců, přičemž procentní podíl těch, kteří berou nižší než vykázanou průměrnou mzdu zůstává zhruba zachován. V roce 2000 činila průměrná nominální mzda zaměstnanců 15187 korun, ovšem nejčtenější skupina (33 %) pobírala mzdu mezi 10 tis. až 14 tis. korun. Přitom 63,7 % zaměstnanců mělo nižší než průměrnou mzdu. V roce 2008, jak je patrné z grafu 2, došlo nejen k výraznému posunu směrem k vyšším decilům se mzdou blížící se 50 tis. korun, ale samozřejmě také k nárůstu průměrné mzdy, která činila 26349 korun. Ovšem nejčtenější skupina zaměstnanců (32 %) pobírala mzdu mezi 17-23 tisíci korun a 65,2 % zaměstnanců mělo mzdu nižší než průměrnou.

Graf 2: Četnost mezd zaměstnanců (rozdělení v letech 2000 a 2008, na ose x nominální mzda v tis. korunách, na ose y četnost v %)

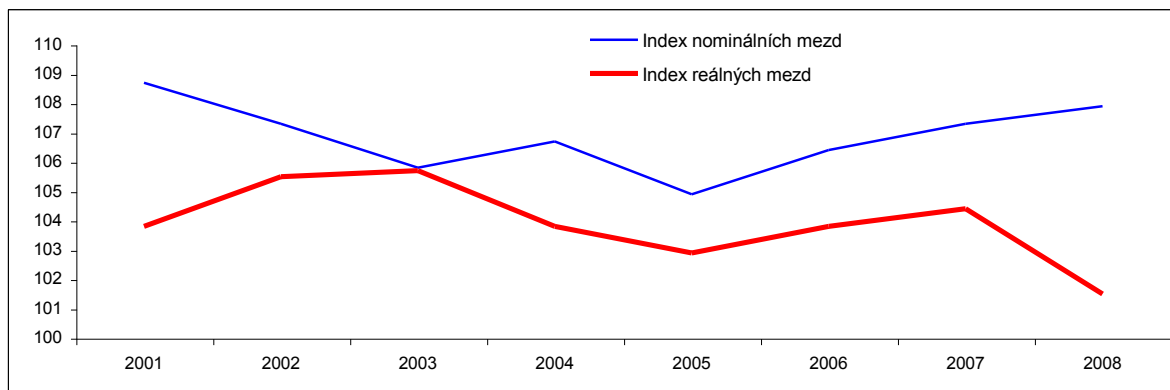
Pramen: ČSÚ, strukturální šetření mezd

Zlepšení v příjmech vedlo mnoho domácností k přesvědčení, že s rostoucí mzdou je možné splácet hypoteční úvěry a vybavovat pořízené domy a byty předměty dlouhodobé spotřeby, k čemuž také v hojně míře docházelo (extrémní byl reálný růst v roce 2007, kdy nákup předmětů dlouhodobé spotřeby činil meziročně 22 %). Růst nominální mzdy⁴ znamenal při velmi mírné spotřebitelské inflaci i příznivý vývoj reálné mzdy (graf č. 3). K vyššímu růstu cen došlo až v roce 2008.

³ Více v krátké tématické analýze V. Kupky Bydlení a jeho specifický trh dosažitelné na adrese <http://czso.cz/csu/csu.nsf/informace/ckta0303200808.doc>

⁴ Průměrná hrubá měsíční mzda zaměstnanců v národním hospodářství podle odvětví (oddíly OKEČ); v korunách na přepočtené stavy; z údajů podle metody převažující činnosti zpravodajské jednotky.

Graf 3: Vývoj nominálních a reálných mezd (indexy, meziroční změny)

Pramen: ČSÚ

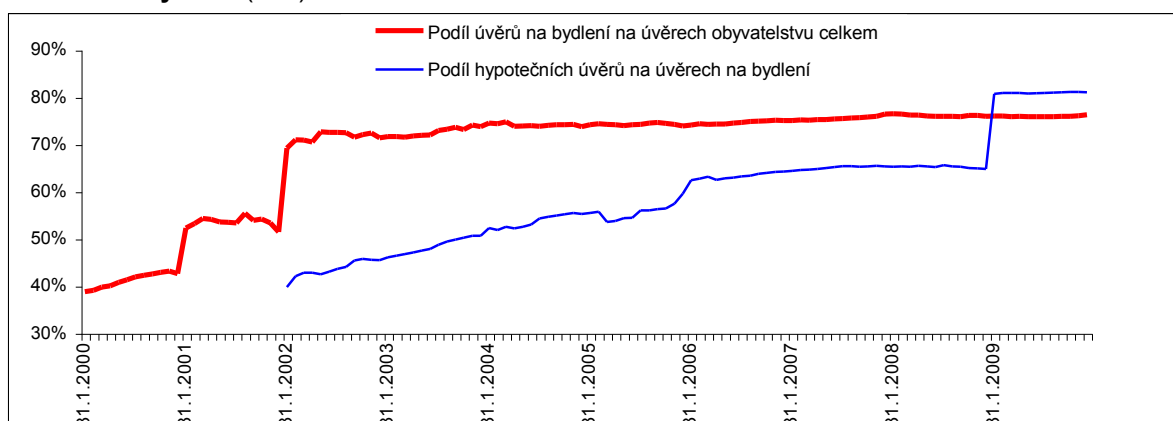
Dalšími motivačními stimuly pro růst zadluženosti byl již naznačený **příklon k vlastnickému bydlení, účinný marketing finančních zprostředkovatelů a snadná dostupnost peněz**. Úrokové míry úvěrů na bydlení zůstávaly prakticky po celé sledované období na nízké úrovni a sazby hypotečních úvěrů nezvýšilo výrazně ani období silného hospodářského útlumu české ekonomice se silnými riziky. Příčinou bylo vysoce konkurenční prostředí hypotečních bank.

Dominance úvěrů na bydlení

Druhým výrazným rysem zadlužování českých domácností je kromě rychlosti i přetrvávající silná dominance úvěrů na bydlení. Jsou poskytovány především bankami a stavebními spořitelny v produktech hypotečních úvěrů a řádných či překlenovacích úvěrů ze stavebního spoření. Jen z velmi malé části (3,8 %) do nich patří i spotřebitelské úvěry na nemovitosti – ty v závěru roku 2009 tvořily pouze 26,2 mld. korunu z celkových 684 mld. korun bankovních úvěrů poskytnutých obyvatelstvu na bydlení. Ještě výrazně menší částí (1,4 mld. korun na konci roku 2009) participovaly na úvěrech domácnostem na bydlení půjčky od nebankovních finančních zprostředkovatelů.

Prakticky od roku 2002 převyšují úvěry na bydlení 70 % celkového objemu úvěrů obyvatelstvu (graf 4). V lednu 2002 činil jejich podíl 69,2 %, nejvyšší byl na přelomu let 2007 a 2008, když v prosinci 2007 i v lednu následujícího roku dosahoval 76,4 %. Na více než třech čtvrtinách celkových úvěrů obyvatelstvu se půjčky na bydlení udržely i v závěru roku 2009 (76,2 %).

Graf 4: Podíl úvěrů na bydlení na celkových úvěrech obyvatelstvu a podíl hypotečních úvěrů na úvěrech na bydlení (v %)

Pramen: ČNB, vlastní propočty

Sumy hypotečních úvěrů narůstaly ve sledovaném období rychleji než celkové úvěry na bydlení. Jestliže v letech 2003-2007 stoupaly úvěry na bydlení každoročně o více než třetinu (v průměru o 35,5 % s nejnižším přírůstkem +32,6 % v roce 2006 a nejvyšším +38,7 % v roce 2003), pak tempo hypotečních úvěrů bylo ve srovnání s tím výrazně vyšší. Každý rok v období 2003-2006 stoupaly stavy hypotečních úvěrů o téměř polovinu (v průměru o 47,2 %), za období 2003-2007 o 45,7 %. Nejvyšší

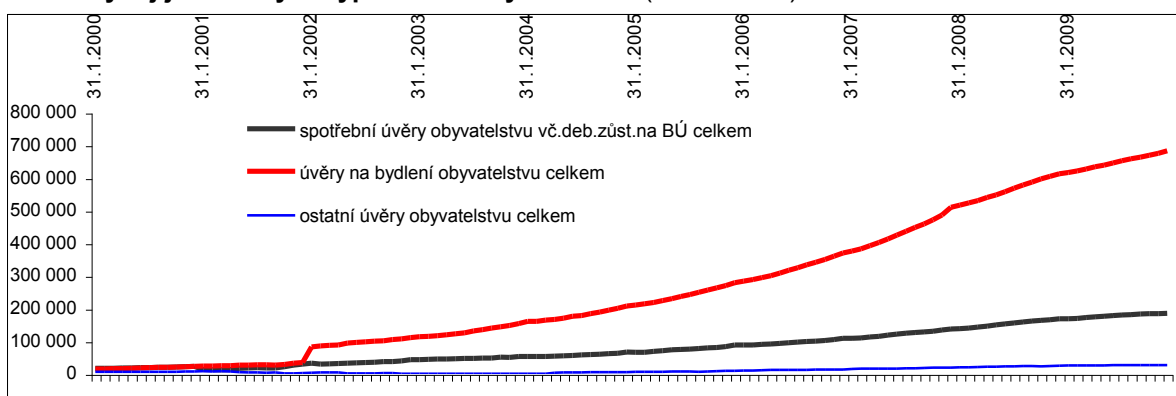
meziroční růst zaznamenaly hypoteční úvěry obyvatelstvu v roce 2003, kdy stouply o 54,5 %, nejnižší z tohoto období v roce 2007, kdy jejich růst činil +40 %.

Ekonomické zpomalení v ČR a následný propad během roku 2008 postihl ztrátou dynamiky i úvěry na bydlení. K meziročnímu snižování přírůstků začalo docházet prakticky totožně s oslabováním reálné ekonomiky – ještě do července 2008 byly patrné vyšší než třicetiprocentní přírůstky, od té doby tempo úvěrů na bydlení klesalo až na +20,1 % v prosinci 2008. V roce 2009 každý měsíc tempo úvěrů na bydlení zpomalovalo až na prosincových +11,5 %. Lidé tak reagovali na obavy ze ztráty práce, snížení příjmů a celkově nepříznivé okolnosti pro dlouhodobé závazky.

Co se dynamiky samotných hypotečních úvěrů týká, pokles procentních přírůstků byl v roce 2008 zhruba totožný s tempem celkových úvěrů na bydlení. Rok 2009 však není možné zhodnotit, neboť došlo k další metodické změně, kdy do kategorie hypotečních úvěrů byla od ledna převedena část překlenovacích úvěrů stavebního spoření ve výši zhruba 100 mld. korun. Tato operace výrazně jednorázově zvýšila podíl hypotečních úvěrů na celkových úvěrech na bydlení (graf 4).

Kromě snížených temp růstu vypovídají o ochlazování na trhu s úvěry na bydlení i meziroční změny jejich stavů – jestliže za rok 2008 „přibylo“ 102,7 mld. úvěrů na bydlení, v roce 2009 pouze 71,7 mld. korun. Zcela výjimečný byl přírůstek stavů půjček na bydlení v roce 2007, kdy stouply o téměř 140 mld. korun.⁵ Nárůsty objemů úvěrů obyvatelstvu na bydlení ve srovnání se s dalšími typy půjček ve struktuře úvěrů tomuto segmentu ukazuje graf 5.

Graf 5: Vývoj jednotlivých typů úvěrů obyvatelstvu (v mil. korun)

Pramen: ČNB

Spotřební úvěry obyvatelstvu

V závěru roku 2009 dlužil segment domácnosti-obyvatelstvo bankám 185,5 mld. korun v půjčkách na spotřebu. Strukturu těchto spotřebních úvěrů tvořily debetní zůstatky na běžných a žirových účtech, pohledávky bank z karet, účelové spotřebitelské úvěry na zboží a služby a neúčelové spotřebitelské úvěry. Právě neúčelové spotřebitelské úvěry tvořily z uvedené částky největší část úvěrů obyvatelstva na spotřebu (150,4 mld. korun).

Dynamika úvěrů na spotřebu (graf 6) byla nižší než tempo úvěrů na bydlení. Kromě extrémních přírůstků z nízkých srovnávacích základů v roce 2002 dosahovaly spotřební úvěry obyvatelstvu třetinových meziročních přírůstků kolem roku 2005, poté se tempa růstu stabilizovala na čtvrtinových až pětinových přírůstcích stavů. V letech 2005 a 2006 byly úvěry na spotřebu v každém roce vyšší o zhruba 20 mld. korun, poté jejich přírůstky dále vzrostly a souvisely mimo výše jmenované stimuly zadluženosti také s potřebou vybavovat nově nabyté domy a byty, ale i s rekonstrukcemi a s vylepšováním vybavenosti domácností obecně. V roce 2007 tak přibylo dalších 28,5 mld. půjček na spotřebu a v roce 2008 pak 31,4 mld. korun, což byl vůbec nejvyšší meziroční přírůstek spotřebních úvěrů obyvatelstvu od počátku sledování.

⁵ Nelze hovořit o nově poskytnutých úvěrech, neboť změna stavů odráží jak objemy nově poskytnutých úvěrů, tak i objemy splátek, které naopak stavu úvěrů snižují. Přesnější je proto mluvit o změně stavů úvěrů.

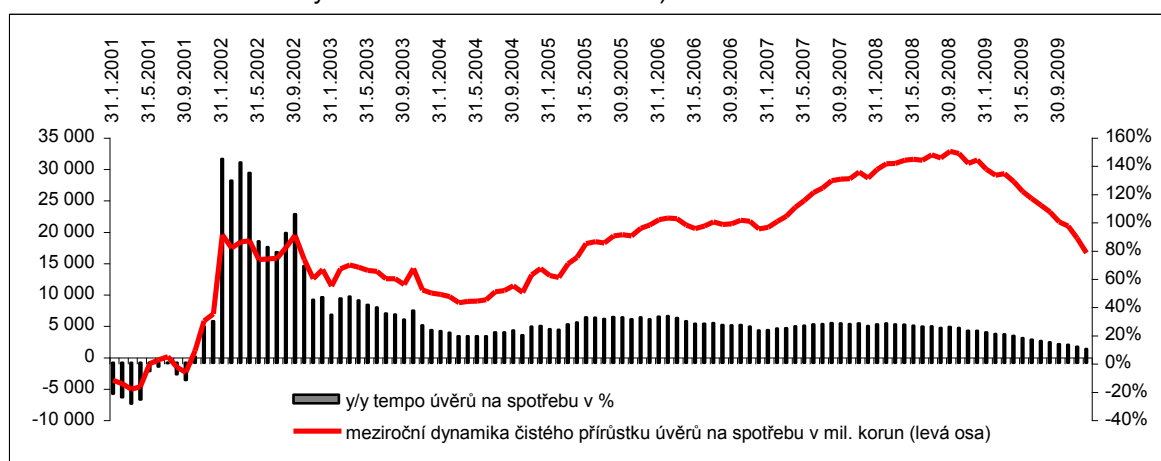
Z tohoto vývoje je patrné, že zatímco dynamika úvěrů na bydlení v roce 2008 už polevovala a také jejich nominální přírůstek byl proti roku 2007 nižší, půjčky na spotřebu sice také rostly pomaleji, ale jen velmi mírně. Přitom v nominálním vyjádření byl jejich přírůstek větší než v roce 2007. K výraznému poklesu bankovních úvěrů na spotřebu však došlo v roce 2009, kdy byl jejich přírůstek ve srovnání s rokem 2008 pouze poloviční.

Růst ceny spotřebních úvěrů v roce 2009

Úvěry na spotřebu jsou nejdražší a banky na nich dosahují nejvyšších marží. V roce 2009 při znatelném omezení úvěrových obchodů půjčky na spotřebu dále podražily (o téměř jeden procentní bod na 14,3 %), nejdražší úvěr v podobě debetní zůstatku na běžném účtu byl v prosinci 2009 poskytován klientům za 18,7 %. Zdálo by se, že vývoj sazeb odráží vyšší vnímání rizika klientů ze strany bank, ovšem sazby spotřebních úvěrů rostly už od druhého čtvrtletí 2007, kdy nemohla být rizikovost klientů s ohledem na podmínky v ekonomice vnímána jako rostoucí.

Celkové náklady úvěrů pro klienta, tj. kromě úroku i poplatky, stouply u bankovních půjček na spotřebu ze 14,2 % na 15,4 %, zatímco u úvěrů na bydlení zůstaly zhruba stejné (5,8 %).

Graf 6: Úvěry na spotřebu obyvatelstvu od bank (meziroční změny stavu spotřebních úvěrů vč. debetních zůstatků na běžných účtech v mil. korun a v %)

Pramen: ČNB, vlastní propočty

Půjčky na spotřebu od nebankovních zprostředkovatelů

Kromě spotřebních úvěrů obyvatelstvu od bank získávají české domácnosti půjčky také od nebankovních poskytovatelů aktiv, kterými jsou tzv. společnosti ostatního úvěrování (splátkový prodej) a leasingové společnosti). Ty poskytly domácnostem ve stavech z konce roku 2009 na spotřebu dalších 104,1 mld. korun. Je zde však patrný markantní pokles stavů, a to již od počátku roku 2009 (výkyv daný oslabením zejména finančního leasingu byl však pozorovatelný už počátkem roku 2008).

Jak plyne z vývoje spotřebních úvěrů od bank ve srovnání s úvěrováním domácností od ostatních zprostředkovatelů, krize se tak neprojevuje v absolutním poklesu stavu těchto úvěrů poskytovaných bankami. Zde jde jen o ztrátu tempa. Avšak nebankovní zprostředkovatelé zaznamenávají skutečně úbytky. Za rok zde 2009 klesly spotřebitelské úvěry meziročně o téměř čtvrtinu (-24,1 %), tj. o 33 mld. korun. Na poklesu se podílely spíše společnosti splátkového prodeje než leasingové společnosti (které však také samy poskytují již několik let kromě základního produktu, finančního leasingu, i spotřebitelské úvěry, jimiž kompenzovaly v určitých obdobích ztrátu zájmu svých klientů o finanční leasing). Spotřebitelské úvěry od společností splátkového prodeje totiž poklesly v roce 2009 meziročně o 26,3 %, tj. o 21,4 mld. korun. Pětina poklesy u obchodů leasingových společností v roce 2009 proti roku 2008 (-20,7 %) představovaly meziroční snížení stavů o 11,5 mld. korun.

Vysvětlení poklesu úvěrování ze strany nebankovních obchodníků ve srovnání se spotřebními úvěry od bank lze hledat jednak ve stavu klientských portfolií obou skupin poskytovatelů (lze předpokládat vzhledem k zaměření odlišnou stávající úroveň zjištěného rizika), jednak v obchodních strategiích

zohledňující nastávající rizika (ztráty zaměstnání, pokles příjmů, atd.). Samy domácnosti váhají zřejmě s ohledem na tyto okolnosti s finančními závazky na delší dobu, což se však týká především úvěrů na bydlení.

Poměrové veličiny měřící riziko

Z pohledu rizik je patrné, že více poleví v půjčování jiní zprostředkovatelé úvěrů než samy banky. Pro zjištění rizik spojených s objemy a dynamikou zadlužování domácností lze zkonstruovat poměrné ukazatele vztahující k sobě úvěrované objemy peněz a k nim na opačném pólu objemy vkladů odpovídající splatnosti.

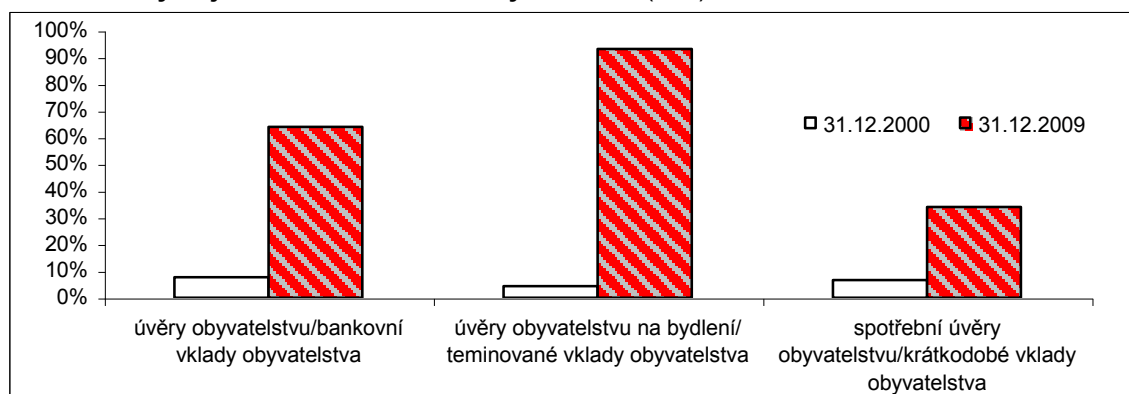
Z grafu 7 je patrné, že extrémní růst úvěrů na bydlení ukazuje – bráno tímto měřítkem – výrazné zvýšení rizika jejich krytí termínovanými vklady. V roce 2000 činily úvěry na bydlení pouze 4,4 % bankovních termínovaných vkladů obyvatelstva, v roce 2009 už se jejich objemům blížily (93,1 %). Toto riziko je však teoreticky sníženo skutečností, že ukazatel tzv. loan-to-value poměřující zůstatky úvěrů bydlení od bank k hodnotě zastavených nemovitostí kryjících tyto úvěry představovalo v roce 2008 jen asi 56 %, stejně jako v roce 2007 (v roce 2006 činil tento poměr 53 %)⁶. Za celý bankovní sektor, tedy vč. stavebních spořitelen činil v roce 2008 uvedený poměr pouze 44 %. Zástavy nemovitostmi tak kryjí vysoce objemy poskytnutých úvěrů na bydlení⁷.

Krytí bankovních úvěrů obyvatelstvu na spotřebu objemem krátkodobých vkladů obyvatelstva u bank také kleslo, i když ne tak výrazně jako u úvěrů na bydlení. Spotřební úvěry vč. debetních zůstatků na běžných účtech obyvatelstva od bank už přesáhly třetinu krátkodobých bankovních vkladů tohoto klientského segmentu (34 % v roce 2009), přičemž v roce 2000 činily pouhých 6,6 %.

Ve výsledku tak, v součtu úvěrů na bydlení i na spotřebu, kleslo krytí úhrnu těchto půjček bankovními vklady obyvatelstva (graf 7). Zatímco v roce 2000 představovaly úvěry na bydlení a na spotřebu jen 7,7 % objemu bankovních vkladů obyvatelstva, v roce 2009 už téměř dvě třetiny (64 %).

V hodnocení poklesu krytí vklady je však dobré mít na paměti, že bankovní vklady nejsou výlučným typem úspor českých domácností. Rozvoj alternativ úspor - jako jsou technické rezervy v penzijním připojištění či životním pojištění, majetek v podílových fondech (přes jeho pokles o desítky miliard v roce 2008 došlo v roce 2009 opět k mírnému růstu), přímé investice do cenných papírů nebo tezaurované peníze - v úhrnu znamená, že objem úspor českých domácností je ve vztahu k dluhům vyšší než ukazuje analýza při použití „klasických“ poměrových veličin za bankovní sektor.

Graf 7: Poměry objemu úvěrů a vkladů obyvatelstva (v %)

Pra
men: ČNB, vlastní propočty

⁶ Analýza hypotečních úvěrů poskytnutých v průběhu posledních tří let však podle ČNB indikuje zvýšení poměru loan-to-value pro nové úvěry k hodnotám kolem 80 % až 90 %, což představuje riziko při jejich nesplacení zejména v kombinaci s poklesem cen na trhu s nemovitostmi.

⁷ Tento ukazatel má však nižší vypovídací hodnotu, důležitější je schopnost domácností splácet.

Vývoj stavů úvěrů a vkladů domácností v bankovním sektoru v období 2006 až 2009

Kromě poměrových čísel, z nichž lze soudit na riziko plynoucí z vývoje zadluženosti českých domácností, poskytuje zajímavý pohled na tempo jejich úvěrů a vkladů v bankovním sektoru. Vyplývá z něj, že teprve v krizovém roce 2009 došlo k obratu – v předchozích třech letech totiž byla změna stavu vkladů přijatých od klientů z řad českých domácností vyšší než přírůstek zadluženosti (data vycházejí ze změn stavů úvěrů sektoru domácností, tj. obyvatelstva vč. živností a neziskových institucí sloužících domácnostem). Za rok 2009 stouply vklady domácností o 110,3 mld. korun, zatímco úvěry poskytnuté domácnostem do bankovního sektoru ČR se zvýšily o 101,3 mld. korun. Za léta 2006-2008 tyto úvěry každoročně převyšovaly přírůstky vkladů, jak plyne z tabulek 1 a 2:

Tab. 1: Změna stavu vybraných typů vkladů sektoru domácností u bankovního sektoru ČR
(v mil. korun)

	Vklady a přijaté úvěry od klientů celkem	Netermínované vklady klientů celkem	Termínované vklady celkem	z toho Vklady ve stavebním spoření s výpovědní lhůtou
2006	102 267	70 803	31 465	50 183
2007	117 878	70 342	47 536	58 299
2008	142 749	104 719	38 030	127 156
2009	110 325	85 564	24 760	-16 936

Pramen: ČNB, vlastní propočty

Tab. 2: Změna stavu vybraných typů úvěrů sektoru domácností od bankovního sektoru ČR
(v mil. korun)

	Úvěry domácnostem (včetně NISD) celkem	Spotřební úvěry obyvatelstvu vč. debetů na běžných účtech celkem	Úvěry na bydlení obyvatelstvu celkem	Ostatní úvěry obyvatelstvu celkem
2006	121 470	20 316	91 221	3 969
2007	184 601	28 451	139 429	5 855
2008	152 476	31 359	102 749	5 547
2009	101 252	16 502	70 732	2 308

Pramen: ČNB, vlastní propočty

Krizový rok 2009 se tak v sektoru domácností logicky promítl i do jejich nakládání s penězi. Podle údajů z tabulek 1 a 2 se v roce 2009 v důsledku zhoršené finanční situace domácností snížily přírůstky jejich vkladů u bankovního sektoru o téměř čtvrtinu proti roku 2008 a nižší byly i ve srovnání s rokem 2007 (-6 %). Přírůstek netermínovaných vkladů byl meziročně nižší o 19,2 mld. korun, tj. o 18,3 %, ovšem stále převyšoval přírůstky netermínovaných vkladů v letech 2006 a 2007. Naproti tomu přírůstek termínovaných vkladů v roce 2009 byl nižší o 13,3 mld. korun, což však představovalo více než třetinu přírůstku roku 2008.

Na straně zadluženosti byl přírůstek „nových“ dluhů v roce 2009 také výrazně nižší (fakticky zde, jak již bylo výše zmíněno, pod pojmem nových dluhů nejde o nově poskytnuté půjčky v daném roce, ale o změnu zůstatků úvěrových účtů v úhrnu, což znamená, že roli kromě nově poskytnutých půjček hraje i objem splátek stávajících bankovních úvěrů⁸). Proti roku 2009 byl přírůstek nižší o třetinu (-33,6 %), tedy o více než 51 mld. korun, o něž si české domácnosti půjčily loni méně ve srovnání s rokem 2008. Ke snížení přírůstku došlo jak vlivem úvěrů na bydlení, kde byl přírůstek proti roku 2008 nižší o téměř polovinu (-47 %), tj. relativně hlubší než u úvěrů na bydlení (-31 %). Vzhledem k podstatně vyšší váze úvěrů na bydlení ve struktuře zadluženosti českých domácností si však lidé půjčili za tímto účelem v roce 2009 ve srovnání s rokem 2008 o 32 mld. korun méně, zatímco v úvěrech na spotřebu o necelých 15 mld. korun méně (zbytek připadá na snížení přírůstku ostatních úvěrů domácností).

⁸ S touto výtka je v textu této analýzy používán pojem „nové“ úvěry.

Srovnání s relativní zadlužeností domácností v EU

Velmi prudký růst zadluženosti českých domácností v relaci stavů půjček a hrubého disponibilního důchodu v sektoru domácností, jako komplexního ukazatele nakládání s penězi v domácnostech (toková veličina), se zatím nejeví z pohledu srovnání vybraných zemí EU jako přehnaný extrém. Z grafu 8 vyplývá, že například Maďarsko, vycházející v roce 1997 z ještě nižší úrovně relativní zadluženosti než Česká republika, vykazuje tempo relativní zadluženosti do roku 2008 ještě vyšší než ČR, navíc s výrazným měnovým rizikem, neboť značnou část těchto dluhů spočívá v úvěrech v cizích měnách (v ČR je zadluženost domácností v cizích měnách vlivem nízkých tuzemských úrokových sazeb prakticky zanedbatelná).

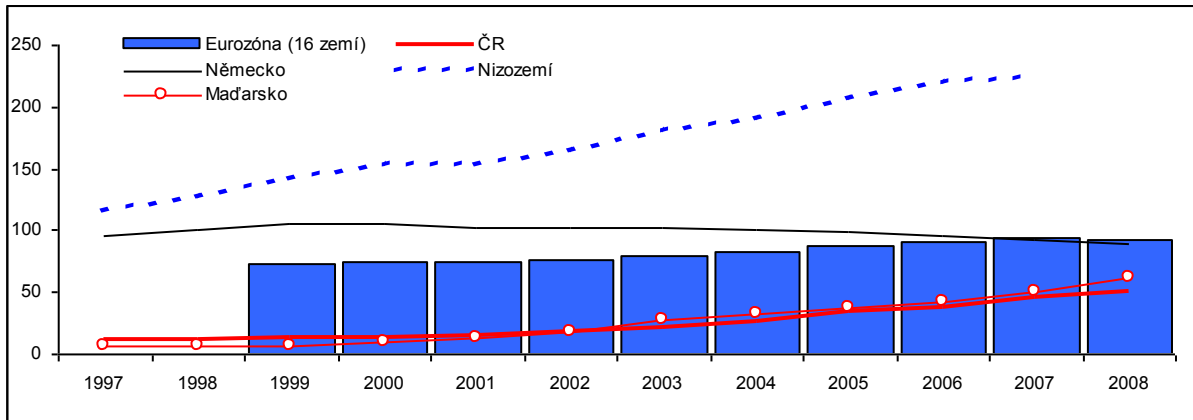
Celková zadluženost českých domácností v poměru k jejich hrubému disponibilnímu důchodu stoupla z 11,7 % v roce 1997 na 49,6 % v roce 2008. Převážná část dynamiky tohoto procentního přírůstku se odehrávala po roce 2004 – jestliže za období 1997-2003 stoupla relativní zadluženost českých domácností o 9,2 procentního bodu, za roky 2004-2008 o 28,8 p.b.

Za celou EU 27 nejsou data o zadluženosti domácností k dispozici. Pokud srovnáme vývoje relativní zadluženosti českých domácností a uskupení zemí platících eurem, je zde patrná rozdílnost nejen v úrovni této relativní zadluženosti, ale i v její dynamice. V EU 16 představovaly v roce 1999 dluhy domácností téměř tři čtvrtiny (72,3 %) jejich ročního hrubého disponibilního důchodu, v ČR 12,3 %. V roce 2008, za něž jsou zatím k dispozici srovnatelná data, se zadluženost domácností v eurozóně již téměř přiblížila (93,2 %) jejím ročním příjmům vyjádřeným jako hrubý disponibilní důchod, v ČR pak dosáhla téměř poloviny těchto příjmů (49,6 %).

Z toho plyne, že tempo růstu dluhů českých domácností v podobě relativní zadluženosti bylo za roky 1999-2008 téměř dvojnásobné ve srovnání se zeměmi eurozóny, ovšem úroveň této relativní zadluženosti je stále zhruba poloviční (v ČR dosahuje 53,3 % relativní úrovně zadluženosti domácností v EU 16).

Podrobnější analýza dluhů českých domácností ve srovnání s Evropou se připravuje.

Graf 8: Míra hrubé zadluženosti domácností ve vybraných zemích a eurozóně (stavy půjček k hrubému disponibilnímu důchodu domácností v daném roce)

Pramen: Eurostat

Orientační pohled na rizika zadluženosti obyvatelstva vč. regionálního vývoje

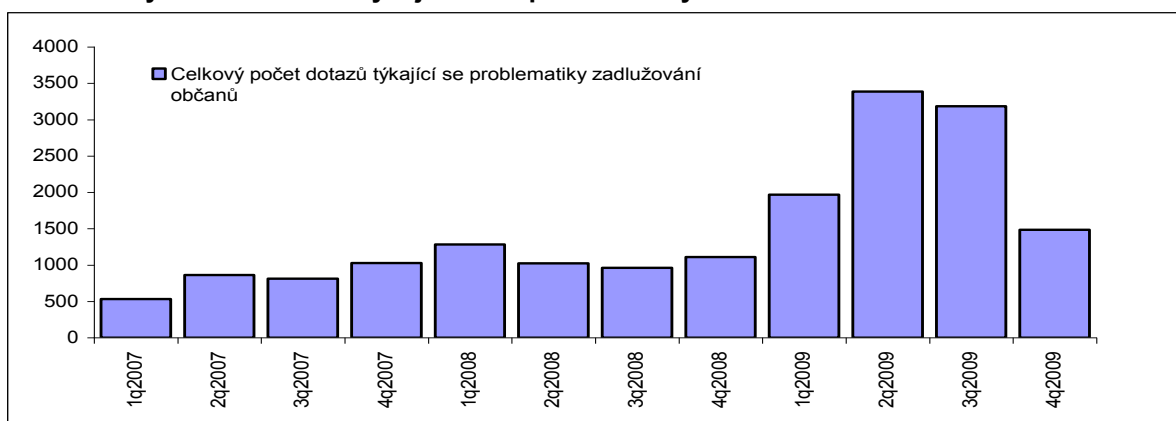
Na rizikovost růstu dluhů a omezení či ztrátu schopnosti splácet nelze nahlížet pouze z uvedených „komplexních“ čísel o krytí úvěrů vklady. Ta totiž indikují riziko bankovního sektoru, pokud domácnosti přestanou být solventní. Skupina těch, co jsou v dluhích a skupina těch, co spoří může mít jen malý průnik (nevíme jaký). Ideální je samozřejmě, pokud domácnosti s dluhy je schopna zároveň peníze odkládat (jde o princip, který známe např. ze stavebních spořitelien u skupiny tzv. spřátelených klientů, kteří spoří, a skupiny úvěrovaných klientů).

Zadluženost obyvatelstva má svoji regionální dimenzi, statistiky však chybějí. Proto jsou v této práci jen velmi doplňkově a orientačně užity jako podklad údaje od Asociace občanských poraden (AOP), a to počty dotazů v dluhovém poradenství. Jejich vypovídací schopnost pro zjištěných regionálně diferencovaných rizik v souvislosti se splácením půjček je však velmi nízká. Není možné vztáhnout změně počty dotazů k objemům poskytnutých úvěrů v daném regionu (nejsou k dispozici) ani

usoudit, kolik lidí je zadluženo, neboť kraje jsou různě velké. Dále je vývoj počtu dotazů ovlivněn počtem poraden v regionu, „mentalitou“ svěřit se s problémem, která může být v jednotlivých krajích různá, aj.

S těmito vážnými výhradami se lze pokusit prezentovat vývoj počtu dotazů v dluhovém poradenství. Jisté je, že žádosti lidí o radu v souvislosti s dluhy se podle uvedeného zdroje za pouhé dva roky ztrojnásobily. Zatímco v roce 2007, v období české ekonomické konjunktury, evidovala AOP celkem dotazů na radu s dluhy 2126 dotazů (vč. poradenství související s exekucemi pak 3634 dotazů), v roce 2009 stoupl počet těchto žádostí o radu na 7077 (vč. exekucí pak na 10603 dotazů). Jejich růst po jednotlivých čtvrtletích v letech 2007-2009 ukazuje graf 9.

Graf 9: Počty dotazů občanů týkajících se problematiky zadlužování

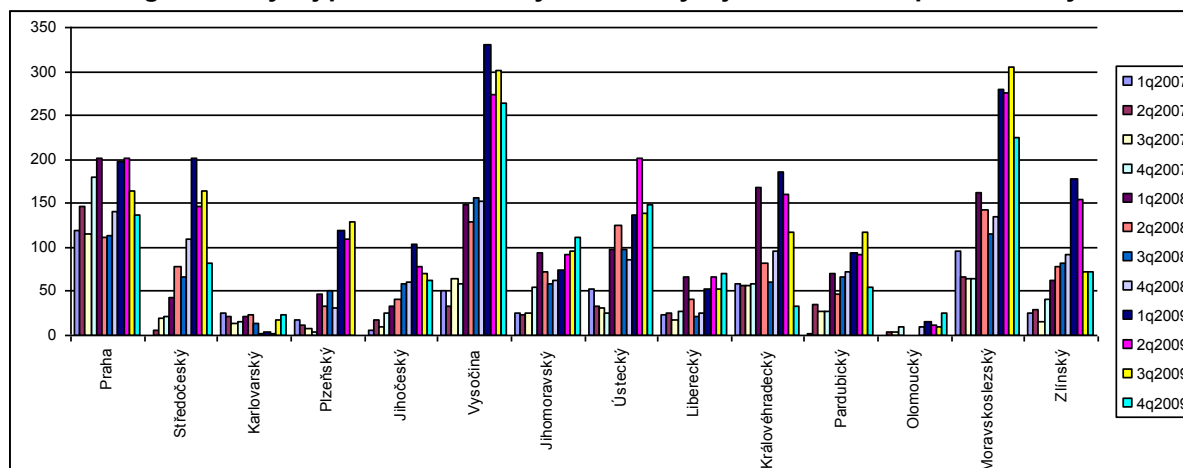

Pramen: Asociace občanských poraden

Počty dotazů souvisejících s dluhy domácností kulminovaly - po výrazných růstech od čtvrtého čtvrtletí 2008 - ve druhém čtvrtletí 2009. Jejich postupný pokles do konce roku lze chápat jako pozitivní vývoj znamenající, že „riziko“ vnímané dlužníky z řad obyvatelstva již dále nenarůstá. Jak však již bylo uvedeno, existuje příliš mnoho dalších proměnných, které tento závěr relativizují.

Sledování vývoje počtu dotazů v regionálních občanských poradnách ukazuje, že největší počty dotazů na problémy s dluhy jsou v Moravskoslezském kraji a také zde nejrychleji rostou. Odpovídá to sociálnímu charakteru populace i postiženosti ekonomickou krizí s vysokou nezaměstnaností. Podobně lze soudit i z vývoje kraje Vysočina (jako na severní Moravě jsou i zde nominální mzdy ve srovnání s průměrem za ČR nízké). Naproti tomu Olomoucký - spolu se severozápadní částí České republiky i nejnižším HDP na obyvatele a jednou z nejnižších úrovní mezd – nemá téměř žádné dotazy na dluhovou problematiku stejně jako Karlovarský kraj s největším rozdílem mezi bohatými Karlovými Vary a velmi chudým venkovem. Tyto příklady jasně ukazují na velmi obtížnou interpretaci zjištěných dat. Uvedené srovnání a vývoj je proto třeba pokládat za orientační a doplňkové.

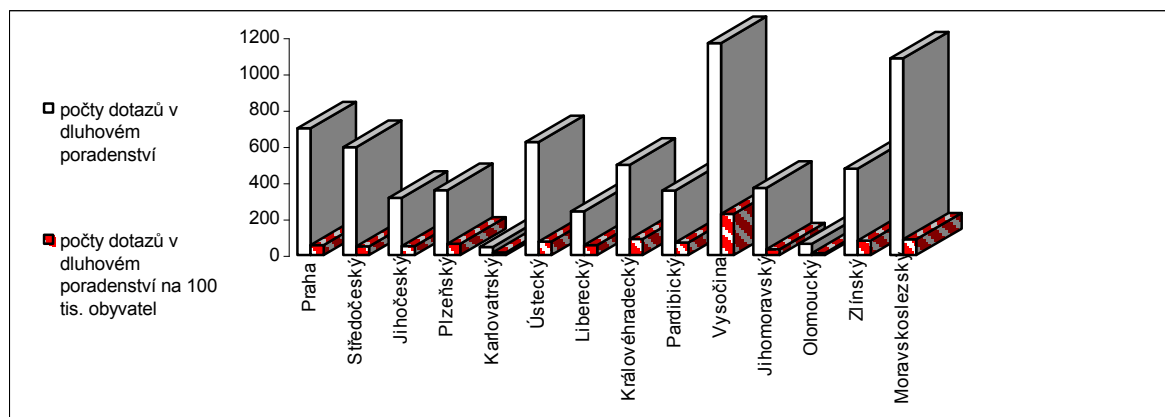
Graf 10: Regionální vývoj počtu dotazů obyvatelstva týkající se dluhové problematiky

Pramen: Asociace občanských poraden

Více zpřesňující informace vztahující počet dotazů v dluhovém poradenství na 100 tis. obyvatel kraje ukazuje, že i tak jich bylo v roce 2009 nejvíce v kraji Vysočina, ovšem hned na druhém místě v Královéhradeckém kraji a pak na severní Moravě (graf 11). Statisticky vzato, počty dotazů korelují nejvíce s počty obyvatel v kraji a o něco méně s průměrnou hrubou mzdou v příslušném regionu. Naopak, což je překvapující, korelace s mírou nezaměstnanosti je dokonce velmi mírně záporná.

Graf 11: Regionální srovnání absolutního počtu dotazů domácností v dluhovém poradenství a jejich počtů na 100 tis. obyvatel kraje (rok 2009)

Pramen: Asociace občanských poraden, vlastní propočty

Dokreslující informaci o problémech se zadlužeností obyvatelstva a rizicích v souvislosti s dluhy podává i registr fyzických osob (SOLUS) evidující dlužníky, kteří mají či v uplynulých třech letech měli problém se splácením svých závazků. Jejich počet vzrostl v roce 2009 o 16 % na 868 tisíc osob. Více však stoupl (o zhruba čtvrtinu) počet záznamů o nesplácených závazcích na celkem 1,5 mil záznamů. Dlužná částka činila u těchto problémových dlužníků 22,7 mld. korun, což představuje pouze 2,3 % celkové zadluženosti českých domácností u bank a 2,1 % objemu jejich dluhů včetně půjček od nebankovních zprostředkovatelů.

Závěr

Roky 2008 a 2009 potvrdily očekávání, podle nichž se ztráta tempa vývoje české ekonomiky a její následný pokles promítl i do dynamiky zadlužování českých domácností – ať už ve vnímání vyšších rizik ze strany bank a ostatních zprostředkovatelů a obezřetnější hodnocení klientely, tak i ze strany samotných domácností vážících zejména udržitelnost a dlouhodobost svých finančních závazků. V rizicích budoucího vývoje přetrvává riziko vyšších úrokových sazeb (v delším horizontu) i pokles cen na trhu nemovitostí, dále pak i ztráty pracovních míst s rostoucí mírou nezaměstnanosti a stagnace reálných příjmů. Riziko pomalého růstu mezd při nepříznivém vývoji ekonomiky se již naplnilo. Přes zatím nízkou ohroženost bankovního sektoru plynoucí z rychlého růstu dluhů českých domácností a jejich objemů přibližujícím se objemům vkladů obyvatelstva u bank zůstává hlavním problémem vývoj individuálního rizika dlužníků pramenících z jejich sociálního statutu, věku, stability zaměstnání apod.

Ing. Drahomíra Dubská, CSc.
analytička
útvár ekonomicko-statistických analýz ČSÚ
tel. 2 7405 4041
e-mail: drahomira.dubska@czso.cz